

תשובת הרמב"ם

תשובת שאלה על ענין מאימתי מונין לשמיטות וכו'.

התחילו ישראל למנות שמיטים ויובלות משנת חמש עשרה אחר שנכנסו לארץ, לפי שבע שכבשו ושבוע שחלקו לא מנו, מפני שאין כל אחד ואחד מכיר חלקו, ועיקר דבר זה בספרא, ונגררה הלכה זו בכמה מקומות בתלמוד.

והיו מונין והולכין עד שחרב הבית בראשונה, ושנה שחרב בה, שתחלתה מתשרי שאחר החרבן, כי באב חרב, היא היתה מוצאי שביעית והיא שנת שש ושלישים ביובל של שבעה עשר. לפי שהחשבון מוציא שמנו בארץ ששה עשר יובלות שלמות ויובל של שבעה עשר חרב, ואם תוסיף על המנין שמנו שבע שנים שכבשו ושבוע שחלקו, נמצא שעשו שבעה עשר יובלים גמורים, ארבע מאות וארבעים משעת כניסתן לארץ עד בנין הבית, וארבע מאות ועשר שעמד בית ראשון.

וכיון שחרב הבית וגלו בטל המנין. וכשעלה עזרא ע"ה בשנייה התחילו למנות, משנה שעלה וקידש בה את הארץ קדושה שנייה, והיא היתה השנה השביעית מבנין בית שני, וממנה התחילו למנות שמיטין ויובלות, שמנין ראשון בטל משבטלה הארץ. ואף על פי שלא היה יובל בימי עזרא ע"ה, מנו יובלות כדי לקדש שמיטין, שאין שנת היובל עולה למנין שני שבוע אליבא דחכמים, וכן הלכה.

אלו הם הדברים המתבארים מן התלמוד, וכל אלו הדברים הם בגמרא ערכים פרק ששי. ולפי חשבון זה נמצא הבית בראשונה ובשנייה חרב במוצאי שביעית, והיא השנה שתחלתה מתשרי שאחר החרבן.

ודרך החשבון על מנין זה לידע שנת השמיטה הוא שתוסיף על מנין שטרות שלשים וארבע, לפי שבשנת אחד וארבעים לחרבן התחילו למנות לשטרות כמו שנתברר בתחלת ע"ז, ותשליך הכל חמשים חמשים והנשאר פחות מחמשים השליכהו שבעה שבעה, ותדע בכמה שנים מן השבוע אתה עומד. ולפי חשבון זה תהיה שנה זו שהיא שנת שש ושמונים וארבע מאות לשטרות ששית בשבוע והיא שנת עשרים ביובל.

אבל מצאנו תשובה לגאון רבינו האי זצ"ל, עניינה, שמנין ראשון לא בטל, ושעליו אנו סומכים,

אבל לא מנו יובלות משחרב הבית בראשונה, אלא שמיטים בלבד. ואמר באותה התשובה שהחשבון [הזה] ירושה הוא בידיהם, ושהיא סדורה בפי הכל. וכך נמצא כתוב בתשובות שקודם רבי האי גאון זצ"ל מכמה שנים, כדברי הגאון.

ולפי חשבון זה נמצא הבית חרב באחרונה במוצאי שביעית כמו שאמרנו ותהיה שנה [זו] שהיא ארבע מאות ושמונים ושש לשטרות שנת שמיטה.

והביא ראיה מהאי דאמרינן בתחלת ע"ז האי מאן דבעי למידע כמה שני בשבוע וכו', דשמעת מינה דלא מנינן יובל אלא שבעה שבעה בלבד מונה. ולא השגיח על אלו הדברים שנתפרשו בגמרת

ערכין כלל כאלו אינם כתובים.

והדברים מראים דהאי מימרא דגאון וחושבנא דיליה אזלי אליבא דמאן דאמר עזרא ע"ה לא קידש אלא זכר בעלמא עבד וקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא ואזיל מימרא קמא דאמרינן והוא דסליק אליבא דשמעתא. [ושמעתא] מגמרת ערכין אליבא דמאן דאמי' עזרא ע"ה קדש וקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא. ודבר זה נחלקו בו התנאים והאמוראים כמו שנתברר בגמ' שבועות פרק שני ובכמה מקומות בתלמוד אזלא שמעתא כמאן דאמר לא קידש.

וכמה פירושים יש לנו בדברים אלו בחבורים שחברנו ועדיין הדבר אצלנו ספק בשמיטה וחוששין אנו לדברי הגאון זצ"ל שאמר שחשבון זה ירושה בידיהם עד שיתברר לנו יפה יפה היאך הם הדברים ויסתלק ספק זה ואשלח ואודיעכם בעזר האל יתע'. משה ב"ר מימון זצ"ל.

כלב אמר ליהושע (יהושע יד): בן ארבעים שנה אנכי בשלח משה וגו', ועתה הנה אנכי יהושע יג' חמש ושמנים שנה, הא למדנו ששבע שנים היו מכבשין. **ומנין ששבע שנים היו מחלקין, עד שלא התחילו למנות למעשרות ולשמיטין וליובלות?** ששמנה מאות וחמשים שנה עשו ישראל על הארץ משנכנסו לה עד שיצאו ממנה, שהן שבעה עשר יובלות שלמין. וכן הוא אומר (יחזקאל מ) בקשתי וְחָמֵשׁ שָׁנָה לְגִלוּתִי בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה [בְּעֶשְׂרֵי לַחֲדָשׁ] וגו', אימתי נאמר לו בתחלת היובל, **ואם שבעה עשר יובלות שלמין הן**, היאך, הן יתרים **(נ"א: חסרים)** י"ד שנה, אמור מעתה ארבעה עשר שנה שעשו ישראל בגלגל, הן שבע שכבשו, ושבע שחילקו. (ואחר כך) (יהושע יח) נִיָּקְהָלוּ כָּל עַדְתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלֵה וגו'. באותה שעה התחילו למנות **למעשרות** ולשמיטין וליובלות. (יהושע כב) אַז יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְרֵאשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְדֵי גוֹי, וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם וגו', וְגַם כִּי שָׁלַחְתֶּם יְהוֹשֻׁעַ אֶל אֶהֱלִיָּהוּ וְנִבְכָרְכֶם, בחזרתן בנו מִזְבֵּחַ גָּדוֹל לְמִרְקָחָהּ. יהושע עשה עמהם שמטה ראשונה, שניה לא הספיק לגומרה עד שמת.

פסיקתא זוטרתיא (לקח טוב) במדבר פרשת שלח לד דף קי עמוד א

וכן מצאתי בסדר עולם שמונה מאות וחמשים שנה עשו ישראל בארץ משנכנסו בה ועד שיצאו מתוכה שהן ארבעה עשר יובלות. **ואומר** ביחזקאל, בעשרים וחמש שנה לגלותנו, אימתי נאמר לו בתחלת היובל **ואם ששה עשר יובלים** הם, היאך, **חסרין** ארבעה עשר שנים, אמור מעתה שבע שכבשו ושבע שחילקו עולין לחשבון היובל אבל לא מנו אותם. שעד שכיבשו וחילקו לא מנו שמטים.... טוביהו ברבי אליעזר ז"ל נתישב על כיבוש של הלכה זו... הרי תתיינ שהם י"ז יובלות. והיה ראוי להיות יובל כשהוכתה העיר שתתיינ שנים, השלמת י"ז יובלות. והיאך בא היובל ארבע עשרה שנים אחר שהוכתה העיר? **אלא י"ד שנים חסרו מן תתיינ** שלא היו מונים ליובלות, ואלו שבע שכבשו ושבע שחילקו, לפיכך באו ארבע עשרה שנה אחר שהוכתה העיר.

בבלי ערכין יב, ב

התניא **שבעה עשר יובלות** מנו ישראל משנכנסו לארץ ועד שיצאו, ואי אתה יכול לומר משעה שנכנסו מנו שאם אתה אומר כן נמצא בית חרב בתחילת יובל, ואי אתה מוצא בארבע עשרה שנה אחר אשר הוכתה העיר, **אלא צא מהם שבע שכבשו ושבע שחילקו** ואתה מוצא, בארבע עשרה שנה אחר אשר הוכתה העיר.

ספרא בהר פרשה א

(ב) כי תבאו יכול משבאו לעבר הירדן תלמוד לומר אל הארץ, ארץ המיוחדת, יכול משבאו לעמון ומואב תלמוד לומר אשר אני נותן לכם ולא עמון ומואב, **מניין אתה אומר כיבשו אבל לא חילקו, חילקו למשפחות, ולא חילקו לבתי אבות ואין כל אחד ואחד מכיר את חלקו, יכול יהו חייבים בשמיטה, תלמוד לומר שדך שיהא כל אחד ואחד מכיר שדהו, כרמך שיהיה כל אחד ואחד מכיר את כרמו.** (ג) נמצאת אתה אומר כיון שעברו ישראל את הירדן נתחייבו בחלה ובערלה ובחדש, הגיע ששה עשר בניסן נתחייבו בעומר, שהו חמשים יום נתחייבו בשתי הלחם, **לארבע עשרה שנה נתחייבו במעשרות**, התחילו מונים לשמיטה לעשרים ואחת עשו שמיטה, לששים וארבע עשו יובל.

ספרא מצורע פרשה ה והובא בבבלי יומא יב, א

כי תבואו יכול משבאו לעבר הירדן תלמוד לומר אל הארץ, אל הארץ המיוחדת. (ב) יכול משבאו לעמון ומואב תייל אשר אני נותן לכם, ולא עמון ומואב. (ג) **לאחזה עד שיכבשו מנין אתה אומר כיבשו אבל לא חילקו למשפחות ולא חילקו לבית אבות ואין כל אחד ואחד מכיר את שלו, יכול יהו מטמאין בנגעים תלמוד לומר ובא אשר לו הבית עד שיהא כל אחד מכיר את שלו.**

והיה לו קודם לכן מאי מעמא דמ"ד קדושה ראשונה¹⁰ קדושה לשעתה ולא קדושה לעתיד לבא דכתיב¹¹ ויעשו¹² בני הגולה השכים בן השבי סוכות וישבו בסוכות כי לא עשו מימי¹³ יהושע בן נון בן בני ישראל וגו' ותהי שמחה גדולה מאד אפשר בא דוד ולא עשו סוכות¹⁴ עד שבא עזרא אלא¹⁵ מקיש ביאתם בימי עזרא לביאתם בימי יהושע מה ביאתם בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה אף ביאתן בימי עזרא מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה¹⁶ ואומר¹⁷ והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה מקיש ירושתך לירשת אבותיך מה ירושת אבותיך בחידוש כל הדברים הללו אף ירושתך בחידוש כל הדברים הללו ואידך דבעי רחמי על יצר העבודה זרה ובמליה ואגן זכותא עלייהו כי סוכה והיינו דקא קפיד קרא עילויה דיהושע דבכל דוכתא כתיב יהושע ודכא כתיב¹⁸ ישוע בשלמא משה לא בעא רחמי ולא הוה זכותא דארץ ישראל אלא יהושע דהוה ליה זכותא דארץ ישראל אמאי לא ליבעי רחמי והא כתיב אשר ירשו אבותיך וירשתה הכי קאמר כיון דירשו אבותיך ירשת¹⁹ את ומי מנו שמיטין ויובלות השתא משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה כמלו יובלות²⁰ עזרא דכתיב ביה²¹ כל הקהל כאחד ארבע רכוא אלפים²² ושש מאות וששים הוה מני דתניא²³ כושגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה כמלו יובלות שנאמר²⁴ וקראתם דרור בארץ לכל יושביה בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן יכול היו עליה והן מעורבין שבט בנימין ביהודה ושבט יהודה בבנימין ירא יובל נהוג תלמוד לומר לכל יושביה בזמן שיושביה כתיקונן ולא בזמן שהן מעורבין א"ר נחמן בר יצחק מנו יובלות לקדש שמיטין

¹⁰ לו ערכן תלמוד בבלי עמוד מס 75הזדפס עיי' תכנת אוצר החכמה

כן צמ"כ²⁵ (ואומר אל²⁶ דתנאי היא (עכ"ל רש"י) (דהא דירושלמי רב היא) ועוד לור"ת דהך כרייתא דמייתא) ריש פרק השולח (oe)²⁷ וזה דבר השמיטה שמוט כשמי שמיטות הכתוב מדבר אמה שמיטת קרקע ואמה שמיטת כספים²⁸ והא דירושלמי רב היא לכל רבנן פליגי עליה דרב ואמר²⁹ מנין דיש שמיטה אף על פי שאין יובל מ"ל (יקח טו) והיו לך שבע שנות השטים ומנין שיעשה יובל אע"פ שאין שמיטה מ"ל (oe) והיו לך שבע ולרבעים שנה³⁰ [וסוגיא] דהכא אחיא כרבנן מיהו יש ליישב היא דמורת כהנים אפי' כר' והא דהוי שמיטה אע"פ שאין יובל יש לפרשה אע"פ שלא נהגו יובל והנימו כחטאם וכדמיני כפ"ק דראש השנה (דף טו: וסו) יובל היא אע"פ שלא שמיטו ואע"פ שלא תקעו יכול אע"פ שלא שלמו מ"ל היא דברי ר' יהודה רבי יוסי אומר יובל אע"פ שלא שמיטו ואע"פ שלא שלמו יכול אף על פי שלא תקעו מ"ל היא: אלא

אל העיר שהוכחה שזכר למעלה זהו דרך חכמים ז"ל בפירוש הפסוק הזה והוא נכון ואמתי ואפשר לפרש עוד כפי הפשט שאמר בראש השנה לא על התחלת החדש השביעי שהוא הנקרא בתורה יים תרועה לא ראש השנה אבל בא להגיד שראה המראה הזאת בכ"ה שנים לגלותם לא בסוף השנה ההיא ולא באמצעייתה אלא בהתחלת השנה ההיא בעשור לחדש שבו התחילה איתה שנה לגלות כי אם נמנה שנת גלותם על דרך משל מחדש כסלו אין ספק שבצורה ימים לאותו חדש שהוא הראשון מאותה שנה יהיה ראש השנה ההיא כי לא אמר הכתוב בראש החדש אלא בראש השנה והחדש הראשון כולו יקרא ראש השנה כ"ש עשרה ימים הראשונים ממנו ולכל אחד מהפירושים האלה הותרה

פירוש על נביאים אחרונים <אברבנאל> אברבנאל, יצחק בן יהודה עמוד מס 585הזדפס עיי' תכנת אוצר החכמה

פירוש רבנו חננאל לע"ז ט, ב	תשובות הגאונים (הרכבי, סימן מה)
<p>אמר רב הונא ברית דרב יהושע מאן דלא ידע כמה שני בשבועא לישאליה להאי תנא דסדר עולם.</p>	<p>אמר רב הונא ברית דרב יהושע האי דטאעי ולא ידע כמה בשבועה, לישאליה לתנא דסדר עולם.</p>
<p>דתני בתוספתא בסוף מסכת שחיטת קדשים ובתלמוד ארץ ישראל במגילה סוף פרק א', משנברא העולם עד שיצאו ישראל ממצרים אלפים ותמ"ח שנים, ומאהל מועד שבמדבר ארבעים שנה חסר אחת, ושבלגל י"ד שנה, בשילה ש"ע שנה חסר אחת, בנוב וגבעון (נ"ב) [נ"ז], שנה, בבית העולמים ת"י שנה לבית ראשון ות"כ שנה לבית האחרון.⁷</p>	<p>דתנא¹, בשנת ס"א עשו שמטה ובשנת ק"ג עשו יובל.</p>
<p>ויש אומרים דהאי תנא הוא דסדר עולם, דתני במסכת קדושין בסוף פ"א, בשנת ס"א ליציאת מצרים עשו שמיטה, ובשנת ק"ג עשו יובל.</p>	<p>והכין תניא בהדיא², שמונה מאות וחמשים שנה עשו על הארץ, מאחר שבע שכיבשו ושבע שחלקו שהן שבעה עשר יובלין³. כלל שני דתנא דסדר עולם⁵, עד סוף יובלין⁶ ג' אלפים שני"ב. וזה פרטן, עד יציאת מצרים ב' אלפים תמ"ח, מ' במדבר, ז' שכיבשו ז' שחלקו, ושמונה מאות וחמשים שעשו יובלין שהן שבעה עשר יובלין, הרי כאן ג' שני"ב.</p>
<p>ותני בהדיא בתלמוד ערכין⁸, י"ז יובלות מנו ישראל משנכנסו לארץ עד שיצאו, הרי תת"נ, וז' שכיבשו וז' שחלקו, ומ' במדבר, אלפיים ותמ"ח [משנברא העולם], נמצא משנברא העולם עד שחרב הבית בראשונה⁹ וגלו ישראל, שלשת אלפים ושני"ב שנה.</p>	<p>יפיל אותם משני בריאה והנותר בידו עד שנה שהוא חפץ, יאחו שתי שנים מכל מאה שנה שלמות, והשנים שאין עולות למאה יוסיף עליהן מה שבידו מן השנתים שלכל מאה ויוציאם בשבועים ומה שנותר הוא מספר השנה מן השבוע.</p>
<p>ויש מי שאומר¹⁰ כי שבע שכיבשו וז' שחלקו מכלל תת"נ שנה הן דקיי"ל ג' של"ח חרב הבית¹¹ ולא משכחת לה אלא אם תחשוב ז' שכיבשו וז' שחלקו מכלל תת"נ שנה, שהן י"ז יובלות.</p>	<p>זוה הוא שאמרנו לישלילה לתנא דסדר עולם ולפיק כללי ביובילי ופראטי בשבועי וליתי תרתי מכל מאה ולישדי אפראטא וליפקינן בשבועי ויאדע כמה בשבועא.</p>
<p>יפילם משני ברייה והשנים הנותרות עד שנה שהוא עומד בה יטול שנתים מכל מאה והשנים שאין עולות למאה יוסיף עליהן מה שבידו מן השנתים של כל מאה ויוציא בשבועות והנותרות שלא שלמו לשבוע הן שני השבוע של שמיטה.</p>	<p>זוה שאומר לישאליה לתנא דסדר עולם, ולפוק כללי ביובילי ופראטי בשבועי [וליתי תרתי מכל מאה ולישדי אפראטא וליפקינן בשבועי] וידע כמה בשבועא.</p>

¹ ציטוט זה אינו מסדר עולם, אלא בספרי דברים פיסקה מ"ה, ובבבלי קידושין מ, ב. אולי דעת הגאון ש"תנא דסדר עולם" אינו דווקא ברייתא יסדר עולם, אלא כל תנא שמציין דבר הקשור לסדר עולם. ואולי מפני שבעל המימרא הוא רבי יוסי, שהוא "תנא" דסדר עולם, כמבואר ביבמות פב, ב, אלא שבספרי שם מפורש שמדובר ברבי יוסי הגלילי, שהיה דור לפני רבי יוסי בן חלפתא בעל יהסדר עולם. וראה להלן הע' 3.

² שנת ק"ג היא שנת מ"ט לשמיטה, ופשוט שאת היובל עשו ישראל בשנת החמישים שהיא שנת ק"ד ליציאת מצרים. אלא שנוסח הברייתא שם: "אמר רבי יוסי גדול תלמוד שקדם לחלה מ' שנה, לתרומות ולמעשרות נ"ד שנה, לשמיטים ס"א שנה, ליובלות ק"ג שנה". והגמ' שם תמחה: "מאה ושלש, מאה וארבע הויין? קסבר יובל מתחילתו הוא משמט". כלומר, כשמנה ר' יוסי ס"א לשמיטה, הרי שכלל את שנת השמיטה במנין, אי"כ גם שנת היובל אמורה להיות בפנים ויש למנות מאה וארבע (104=40+14+50). ומתרצת הגמ' שבניגוד לשמיטה, המנין הוא עד היובל ולא עד בכלל, כי יובל מתחילתו משמט. ושיטפא דלישנא הביא את לגאון לצטט את המספר של הברייתא, אף שבהפכו את הברייתא לזמני קביעת השנים, היה לו לשנותו לשנת ק"ד.

³ משפט זה משמעו, וכך מפורש בסדר עולם, כלומר זה לא רק ברייתא בתלמוד (בשם רבי יוסי!), אלא כך גם מפורש בסדר עולם עצמו.

⁴ ציטוט משוכתב הוא מסדר עולם. והגאון פירש שבעל הסדר עולם הוסיף י"ד שנה לפני הקבוצה של תת"נ שנה המסתיימת ב"ד שנה אחר החרבן, והם כוללים י"ז יובלות שלמים. ולדבריו נהג יובל בזמן החרבן, אולי הנשארים בארץ עשהו. כך מפורש גם בבבלי: "איזו היא שנה שרי"ה בעשור לחדש הוי אומר זה יובל", גם לשון הסדר עולם "אימתי נאמר לו בתחילת יובל", שפירושו בתחילת שנת היובל, משמע שקיימו או לפחות מנו את היובל.

⁵ סיכום הוא של חשבון השנים על סמך שתי המקורות שלעיל. ודלא כמשה עסיס Hebrew Union College Cincinnati, OH עמוד כב הע' 114, שציטוט חדש הוא מסדר עולם שאינו לפנינו.

⁶ מטין הדברים שהגאון פירש את לשון הגמ' בהמשך "לפיק כללי ביובלי", שיוציא מחשבון השנים את שני היובלות. ולכן סובב הגאון סביב שנות היובל, מתי התחילו ומתי הסתיימו. וזה דלא כגיר' רש"י "ונחשב כללי ביובלי" וכפירושו שיחשב כל מאה כשתי יובלות.

⁷ הגאון לא הביא מקורות אלו, כי אין בהם התייחסות לקיום היובל, וכדלעיל הע' 6.

⁸ דף יב, ב. ציון זה משל רבנו חננאל הוא, והוצרך להוסיף את המלים "הרי תת"נ" שאינם בגמרא. וראה לעיל הע' 4.

⁹ הרי"ח פירש בדעת הגאון שחשבון תת"נ מתחיל אחר כיבוש וחילוק ומסתיים בחורבן הבית. פירוש זה בדעת הגאון יכול לנוע משתי סיבות, האחד לשון הגאון "עשו על הארץ", והשני שבדברי הגאון מבואר שנהגו את היובל השבע עשר, ונקט ר"ח שעל כרחך היה זה בזמן הבית. וראה לעיל הע' 4.

¹⁰ לא ברור אם מדובר במי שראה את דברי הגאון ונא לחלוק עליו, או שהרי"ח מצא מי שכתב מפורש את החשבון תת"נ משנכנסו לארץ עד החרבן. בכל אופן ברור שהלשון "עשו על הארץ" שבדברי הגאון לאו דווקא הוא והוא כולל י"ד שנה אחר החרבן כפי שמפורש במקור בסדר עולם.

¹¹ יותר מכך היה לו לומר, שמפורש בקרא שהבית נבנה בת"פ ליציאת מצרים, וקיי"ל שבית ראשון התקיים ת"י שנה.